

پیش از این شاهد انتشار چندین مجموعه داستان ایرانی بودیم که در اغلب آنها داستان‌ها یا اثری از جمالزاده شروع و به داستان نویسنده‌های امروزی ختم شده است. گذشته از این که بعضی از آن مجموعه‌ها در واقع کسکولی از آثار داستانی هستند و معلوم نیست با چه ملاکی انتخاب شده‌اند، اما در جدی‌ترین این مجموعه‌ها دو مشخصه اساسی به چشم می‌خورد:

الف) دادن تصویری اجمالی از سیر داستان‌نویسی معاصر ایران که برای نگارش تاریخ ادبیات مفید است. ب) بررسی نقادانه از سیر داستان‌نویسی ایرانیان که برای تحکیم مبانی نقد ادبی و تشخیص سره از ناسره به کار می‌آید.

مشخصه اول به دلیل ماهیت و هدفش، چندان در بند چگونگی انتخاب داستان‌ها از نظر ارزش ادبی‌شان نیست و عمدتاً تکیه گاهش، شهرت نویسنده و جایگاه او در جامعه ادبی ما و یا معنا و مضمونی است که از هر داستان برداشت می‌شود.

مشخصه دوم حول محور ارزش ادبی داستان‌ها شکل می‌گیرد و چندان در بند شهرت یا عدم شهرت نویسندگان آنها نیست.

در این میان بوده‌اند مجموعه‌هایی که گردآورندگانشان سعی کرده‌اند هر دو مشخصه را یکسان مورد توجه قرار دهند. مانند مجموعه بازآفرینی واقعیت که سپانلو آن را گردآوری کرده است و دیگر مجموعه داستانی که محمد بهارلو در سطحی محدودتر فراهم آورده است. مجموعه چهل داستان کوتاه ایرانی از چهل نویسنده معاصر در مسیر همین دو مجموعه حرکت کرده است و دکتر ذوالفقاری با خوش‌ذوقی خلاصه‌ای از زندگی هر نویسنده را با عکسی از چهره او در ابتدای هر داستان آورده است که قطعاً برای

علاقه‌مندان به داستان خالی از لطف نیست. (بگذریم از اشتباهی که در یک مورد صورت گرفته است و عکس محمد محمدعلی یک بار به جای خودش و یک بار هم شاید از روی دوستی به جای امیرحسین چهل‌تن به چاپ رسیده است که این ماجرا می‌تواند دست‌مایه داستانی طنزآلود بشود که در آن از نظریه مرگ مؤلف ساختارشکنی شده و به جای آن نظریه یک داستان و دو مؤلف جایگزین شده است.)

در عین حال دکتر ذوالفقاری هم در ابتدای هر داستان نقد کوتاهی به فراخور هر داستان آورده است که این نقدها به رغم ریزی‌هایی و نکته‌سنجی‌های ایشان عمدتاً معنایی و مفهومی است و کمتر به ویژگی‌های شکلی اثر و سطور نانوخته آنها اشاره شده است.

از دیگر ویژگی‌های ارزشمند این مجموعه مقدمه عالمانه‌ای است که دکتر ذوالفقاری در ابتدای کتاب آورده است و در آن از داستان و قصه تعاریفی به دست داده و هدف گردآوری مجموعه و تاریخچه‌ای از داستان کوتاه فارسی را شرح داده است. این مقدمه بخصوص برای جوانان مفید است که از برخی مسائل گذشته، که در شکل‌گیری داستان‌نویسی معاصر ایرانیان مؤثر بوده است، اطلاع چندانی ندارند. هر چند که در این مقدمه هم (صفحه ۸ سطر ۸) اشتباهاً مجموعه داستان خیمه‌شب‌بازی اثر صادق چوبک به نام بزرگ علوی ثبت شده است و اینجا نیز ماجرا ماهیتی طنزآلود و پست مدرنیستی یافته است. (جابه‌جایی مؤلف‌ها و داستان‌ها و به هم ریختن متون برای ایجاد فضایی مبتنی بر عدم قطعیت) با این همه، کوشش دکتر ذوالفقاری برای نگارش این مقدمه شایان قدردانی است.

مسأله‌ای که جا دارد به آن اشاره شود، این است که در جامعه ادبی ما جای مجموعه داستان‌هایی که هدف گردآورنده آنها کشف چهره‌هایی تازه و نقد و بزرسی دقیق آثار ارزشمند یا نسبتاً ارزشمند نویسندگان گم‌نامی است که هنوز در سطح جامعه چندان مشهور

نشده‌اند، خالی است. این که به آثار کسانی چون جمالزاده، هدایت، بزرگ علوی و دیگرانی که جایگاه تثبیت شده‌ای در تاریخ ادبیات داستانی ما دارند پرداخته شود، کار شاقی نیست و کلاً نیز صورت گرفته است. این کار هر چند ارزش خاص خود را دارد و از نظر نگارش تاریخ ادبیات، واجد اهمیت است، اما نیاز امروز جامعه ادبی ما بیشتر کشف شخصیت‌هایی است که از میانشان نویسندگان برجسته سال‌های آتی ظهور می‌کنند و گردآورنده می‌تواند به سبب کشف آنها به خود بی‌بالد. البته می‌دانیم که این کار دشوار است و مستلزم گردآورنده‌ای است که ابتدا لزوم این کار را حس کرده باشد و در وهله بعد به مبانی نقد ادبی جدید آشنا باشد و در عین حال که از جار و جنجال تنگ‌مایگان نمی‌هراسد، منابع کافی نیز در دسترس داشته باشد. آنچه که در انتها باید بگوییم این است که دشوارترین مرحله کار برای کسانی چون دکتر ذوالفقاری، انتخاب داستان‌هایی است که نویسندگانشان در قید حیات‌اند. این بخش و معیارسنجش و انتخاب داستان‌های آن، از مواردی است که معمولاً در مظان اتهام قرار دارد و به آن انتقاد می‌شود. در این مجموعه هم، می‌توان به جای خالی نویسندگانی اشاره کرد که اگر ارزش کلی داستان‌هایشان، برتر از داستان‌های برخی از نویسندگان این مجموعه نیست، کمتر از آنها هم نیست. البته می‌پذیریم که یافتن این گونه داستان‌ها نیاز به جستجو و تحقیقی دارد که شاید در حد اهداف این مجموعه نباشد و ممکن است که گردآورنده در چاپ‌های بعدی با یافتن این گونه داستان‌ها بر صفحات مجموعه بیفزاید. مگر این که بپذیریم، انتخاب چهل داستان با ارجاع به عدد مقدس چهل، به خاطر آیین و آداب ویژه‌ای بوده و این مجموعه با همین تعداد داستان به چله نشسته است.

حیف است در این وانفسای گرانی کتاب و نامرغوبی کاغذ، به قیمت مناسب و کاغذ مرغوب این مجموعه اشاره نکنیم.

پرتال جامع علوم انسانی

شهرت یا ارزش ذاتی

فهیمة جعفری

چهل داستان کوتاه ایرانی

حسن ذوالفقاری

انتشارات نیما، چاپ اول، ۱۳۷۹

